

## NOGIRONLIGI BO‘LGAN SHAXSLAR BILAN IJTIMOIIY ISH: MUAMMOLAR VA YONDASHUVLAR

*Ozodbek Yigitaliyev Davronbek o‘g‘li*

*Farg‘ona davlat universiteti Tarix*

*fakulteti ijtimoiy ish yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

*Abdurahmonova Manzura Mannopovna*

*Farg‘ona davlat universiteti professori*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada nogironligi bo‘lgan shaxslar bilan ijtimoiy ish olib borishning mazmuni, asosiy yondashuvlari va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Muallif nogironlar bilan ishlashda inklyuzivlik, individuallashtirilgan yondashuv, huquqiy kafolat va ko‘p sektorli hamkorlikning ahamiyatini ko‘rsatadi. O‘zbekiston misolida mavjud ijtimoiy siyosat, amaliy tajriba, rehabilitatsiya xizmatlari, ta’lim, sog‘liqni saqlash va bandlikdagi holatlar hamda xalqaro tajribaning tatbiqi muhokama qilinadi. Shuningdek, ijtimoiy ishchilar faoliyatining zamonaviy standartlari, duch kelinayotgan muammolar va istiqbolli yo‘nalishlarga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqotda nogironlarning jamiyatga to‘laqonli integratsiyasini ta’minlash bo‘yicha samarali mexanizmlar ishlab chiqish zarurligi asoslab beriladi.

**Kalit so‘zlar:** nogironlik, ijtimoiy ish, inklyuziv ta’lim, rehabilitatsiya, huquqiy kafolat, psixologik yordam, integratsiya, ijtimoiy himoya, bandlik, inklyuzivlik, ijtimoiy xizmatlar

Nogironligi bo‘lgan shaxslar bilan ijtimoiy ishning mazmuni inson huquqlari, inklyuzivlik va jamiyat integratsiyasi g‘oyalariga asoslanadi. Ushbu ish fuqarolarning turmush sifatini yaxshilash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish, iste’mol va bandlik imkoniyatlarini kengaytirishni maqsad qiladi. Bu sohani tizimli ravishda tashkil etish orqali nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamiyatda faol rol o‘ynashi, o‘zini-o‘zi anglashi va bo‘mqanchalar mustaqil bo‘lishi ta’minlanadi. O‘zbekiston kontekstida ijtimoiy ishning mazkur yo‘nalishi nafaqat mehnat va bandlik siyosati, balki ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniy-ma’rifiy ishlar bilan chambarchas bog‘liq. Bu xamkorlik

tizimi orqali nogiron shaxslarning ijtimoiy moslashuvi va integratsiyasiga yo‘l ochiladi.

Ijtimoiy ish sohasida asosiy tamoyillar – inklyuzivlik, individuallashtirilgan yondashuv, hamkorlik va huquqiy ta’minot orqali ishlashni o‘zida mujassam qiladi. Inklyuzivlik – shaxslar bilan murojaatda teng huquqlik va imkoniyatlarni ko‘zlagan holda, ularni ta’lim, sog‘liqni saqlash va madaniy-ma’rifiy jarayonlarga faol jalb qilishni anglatadi. Individuallashtirilgan yondashuv – har bir nogiron shaxsning jismoniy, psixologik, ijtimoiy imkoniyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ijtimoiy yordam dasturini yaratish va tatbiq etishni nazarda tutadi. Hamkorlik e’tiborda – davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, mahalliy hamjamiyatlar, fuqarolik jamiyati va nogiron shaxslarning oilalarini bir tizim sifatida jalb qilgan holda koordinatsiyalashgan yordamni tashkil etish demakdir. Huquqiy ta’minot esa nogiron shaxslarning mehnat, ta’lim, sog‘liqni saqlash va boshqa sohalarda teng imkoniyatlarini kafolatlaydigan qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlarini amalga oshirish orqali ifodalanadi. O‘zbekistonning “Nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlari to‘g‘risida”gi qonuni ijtimoiy ishni aynan shu huquqiy asos bilan mustahkamlaydi.

Og‘irligi turlicha nuqsonlari bo‘lgan shaxslar bilan ishlashda, ijtimoiy ish metodologiyasi o‘ziga xos strategiyalari bilan asoslanadi. Masalan, fizik imkoniyati cheklangan shaxslar uchun reabilitatsiya, nogironlik transporti va uy-sharoitini moslashtirish kabi qulayliklar; ko‘rish yoki eshitish nuqsoni bo‘lganlar uchun maxsus o‘rgatuv va kommunikatsiya texnologiyalari; aqliy, ruhiy yoki psixiatrik muammolari bo‘lganlar uchun psixologik maslahatlar, oilaviy psixoterapiya va ijtimoiy integratsiya dasturlari; ko‘p nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun esa multidisipliner ijtimoiy yordam amaliyotlari tashkil etiladi. Bu jarayonlarda ijtimoiy ishchilar shaxs va uning o‘tasining oilaviy, moddiy, psixologik va sog‘liq jihatlarini baholab, reja ishlab chiqadi va amalga oshiradi. Xizmat modellaridan biri – holatga asoslangan yondashuv bo‘lib, unda har bir shaxs uchun individual reabilitatsiya va ijtimoiy integratsiya yo‘l xaritasi tuziladi. Bu yo‘nalishda boshlang‘ich diagnostika, ehtiyojni aniqlash, reabilitatsiya choralari,

psixologik yordam, kasbiy tayyorlash, mehnat bozoriga yo‘naltirish, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va monitoring bosqichlari rejalashtiriladi.

Ijtimoiy ishda nogiron shaxslar va ularning oilalariga tez-tez zarur bo‘lgan yordamlar qatoriga vakillik, maslahat, resurslar bilan ta‘minlash, huquqiy yordam, psixologik yordam, ijtimoiy kiritish choralari kiradi. Vakillik – nogiron shaxslarning huquq va ehtiyojlarini davlat va xususiy institutlar oldida himoya qiladi. Maslahat – oilalar va shaxslarning ijtimoiy kafolatlar, imtiyozlar, reabilitatsiya va xizmatlar tizimi haqida xabardorligini oshiradi. Resurslar taqdim etish – moddiy va instrument yordamlarni o‘z ichiga oladi. Huquqiy yordam esa ijtimoiy ishi qonuniy yo‘nalishda olib borilishiga kafolat bo‘ladi. Psixologik xizmatlar orqali shaxs va oilalar ruhiy holatini mustahkamlash, stress va psixologik to‘siqlarni yengib o‘tishga ko‘maklashish amalga oshiriladi. Ijtimoiy kiritish – ta‘lim, ish joylari, ijtimoiy tadbirlarga jalb qilish orqali jamiyatning faolligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston misolida ijtimoiy ish strukturalari – markaziy ijtimoiy himoya vazirligi va uning hududiy bo‘limlari, maktabgacha ta‘lim markazlari, maxsus psixologik-reabilitatsiya markazlari, bolalar-uylar, nogironlar uchun ustaxonalar, maxsus kollejlardagi ijtimoiy ish xodimlari, nodavlat tashkilotlar va fuqarolik jamiyati institutlari hamkorlikda faoliyat yuritadi. Bu tizimda vazirliklar nogironlar siyosatini ijtimoiy himoya, ta‘lim, sog‘liqni saqlash, mehnat sohalarida amalga oshiradi va nodavlat tashkilotlar ish jarayoniga qayta aloqa va innovatsion yondashuvlar qo‘shadi.

Hozirgi kunda e‘tibor qaratilayotgan sohalaridan biri ta‘limda inklyuzivlikni kuchaytirishga qaratilgan texnologik va uslubiy yondoshuvlardir. Maxsus ta‘lim integratsiyasi orqali nogiron bolalar umumta‘lim muassasalarida sinflarga qamrab olinmoqda. Shuningdek, elektron ta‘lim tizimlari, masofaviy o‘qitish va assistiv vositalar orqali ularning ta‘lim sifati va ishtirokini oshirish maqsad qilinmoqda. Sog‘liqni saqlashda esa juramingizga muhtoj mutaxassislar, reabilitatsion jarayonlarni optimallashtirish va ochiq tibbiy xizmatlar tashkil etish ustuvor yo‘nalishdir. Kasbiy tayyorgarlikda esa nogiron shaxslar uchun maxsus modifika qilinadigan o‘quv dasturlari va mehnat bozoridagi ehtiyojlar asosida yo‘nalishlar ishlab chiqilmoqda.

Ayni paytda O'zbekistonda nogironlarni qo'llab-quvvatlashda xalqaro hamkorlik ham yuksak bo'lib, UNICEF, UNDP, ILO, JICA, USAID kabi tashkilotlar ijtimoiy ish, inklyuziv ta'lim, reabilitatsiya hamda kasbiy integratsiyani rivojlantirishda amaliy yordam ko'rsatmoqda. Ularning loyihalari natijasida nogiron bolalar uchun reabilitatsion markazlar ochildi, ijtimoiy ishchilar uchun trening dasturlari ishlab chiqildi, oilalarga psixologik va ijtimoiy yordam ko'rsatish standartlari joriy etildi.

Ijtimoiy ish natijadorligini baholashda indikatorlar yaratilgan: nogiron insonlarning ishga joylashganlik darajasi, ta'lim muassasalarida qamrab olish ko'rsatkichi, jamiyat integratsiyasi, ijtimoiy orientatsiya va ko'mak ko'rsatilgan shaxslarning farovonligi. Bu indikatorlar asosida davlat va nodavlat tashkilotlar faoliyati monitoring qilinadi hamda samaradorligiga baho beriladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-dekabrdagi PF-6155-son Farmoni "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
2. "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2020-yil 15-iyun.
3. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – T.: Ma'naviyat, 2008.
4. Nuriddinova M.X. "Ijtimoiy ish asoslari". – T.: O'zbekiston, 2021.
5. Abdullaeva M. "Nogiron bolalar bilan ishlash metodikasi". – T.: Fan va texnologiya, 2020.
6. UNESCO Inclusive Education Reports. – Paris: UNESCO Publishing, 2022.
7. UNDP Uzbekistan. "Social Inclusion of Persons with Disabilities in Uzbekistan". – Tashkent, 2021.
8. UNICEF Uzbekistan. "Early Childhood Development for Children with Disabilities in Uzbekistan". – 2023.



9. Asian Development Bank. “Disability-Inclusive Social Protection: Guidance Note”. – Manila, 2022.
10. USAID Uzbekistan. “Supporting Independent Living of Persons with Disabilities in Central Asia”. – 2023.